

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

МЕЛЬНИЧЕНКО ЮЛІЯ ОЛЕКСІЇВНА

УДК 347.62/.63(477)(043.5)

**МАТЕРІАЛЬНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ
ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор
Труба Вячеслав Іванович,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
декан економіко-правового факультету.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Красицька Лариса Василівна,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри
цивільного права та процесу;

кандидат юридичних наук, професор
Борисова Валентина Іванівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного права № 1.

Захист відбудеться «24» квітня 2021 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «24» березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олена УСТИМЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тисячолітній світовий досвід правового регулювання відносин між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу (фактичним шлюбом), свідчить про те, що подібне явище в силу своєї особистісної якості завжди було і у сучасному сьогоденні є поширеним у суспільстві. Різниця полягає лише у навколишніх обставинах життя, які зумовлюють необхідність здійснення правового регулювання подібних відносин. Змінюючись під дією історичних чинників, піддаючись впливу сучасних демократичних течій і політичних обставин, що зумовлюють необхідність законодавчого визнання правових наслідків фактичних шлюбних відносин, відомий римському праву конкубінат трансформувався у сучасний європейський правовий інститут зареєстрованого цивільного партнерства. Як подібне перетворення відбувалось на теренах сучасної України, яку форму згідно діючого національного законодавства має фактичний шлюб, який стан правової регламентації фактичних шлюбних відносин маємо ми сьогодні в умовах розбудови демократичної України на шляху до європейського співтовариства, чи узгоджується зміст національного законодавства з принципами, яких, в силу взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, повинна дотримуватись Україна, з якими законодавчими колізіями, прогалинами та суперечностями судової практики доводиться зустрічатися як особам, що обрали подібну форму позашлюбного союзу, так і суб'єктам правозастосування – усі перелічені питання зумовлюють актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Проблематика правового регулювання фактичних шлюбних відносин викликає інтерес численних дослідників-правників, у результаті чого тему не можна назвати мало розробленою. Проблеми шлюбних правовідносин досліджено у наукових працях таких відомих учених, як: Ч. Н. Азімов, М. В. Антокольська, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, Є. М. Ворожейкін, В. С. Гопанчук, А. Г. Гонгало, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, А. С. Довгерт, О. С. Іоффе, О. М. Калітенко, І. С. Канзафарова, Л. В. Красицька, В. М. Коссак, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, В. П. Маслов, Г. К. Матвєєв, А. О. Овчатова-Редько, О. А. Підопригора, О. А. Пушкін, І. Е. Ревуцька, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, В. О. Рясенцев, О. М. Сафончик, І. В. Спасибо-Фатєєва, Є. А. Суханов, Ю. К. Толстой, В. І. Труба, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, Ю. С. Червоний, Я. М. Шевченко, С. І. Шимон, Р. Б. Шишка, О. А. Явор та ін. За близькими до досліджуваної теми було захищено наступні кандидатські дисертації: Овчатова-Редько А. О. за темою: «Майнові правовідносини жінки та чоловіка, які перебувають у фактичному шлюбі, за законодавством України» (Одеса, 2009 р.), Липець Л. В. за темою: «Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором» (Київ, 2009 р.), Ревуцька І. Е. за темою: «Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн – членів ЄС: порівняльно-правова характеристика» (Івано-Франківськ, 2018 р.). Жодним

чином не недооцінюючи внесок зазначених вчених та практиків, відмітимо, що системного аналізу матеріально-правового та процесуально-правового регулювання фактичних шлюбних відносин з врахуванням динамічності розвитку євроінтеграційних процесів в Україні не здійснено.

Дисертаційне дослідження спрямоване на дослідження історії становлення та розвитку законодавства, яке регулює фактичні шлюбні відносини, на вивчення досвіду зарубіжних країн в цій сфері, а головним чином – на вивчення правозастосовчої практики, зокрема матеріально-правових та процесуально-правових аспектів, виявлення прогалин та колізій у діючому законодавстві, надання пропозиції щодо їх усунення, обґрунтування пропозицій про внесення змін до національного законодавства та виключення зі змісту СК України статей 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України. Особливо дискусійними є питання недосконалості правової регламентації взаємного утримання фактичного подружжя, а також правових підстав усиновлення дітей особами, що не перебувають у шлюбі між собою. Останнє питання є актуальним не лише з точки зору доцільності, а й розглянуто на предмет дотримання під час формування змісту національного законодавства принципів міжнародних нормативно-правових актів, а також можливості забезпечення найвищих інтересів дитини у подібних правовідносинах. Висунуті зауваження та пропозиції щодо реалізації норм матеріального та процесуального права, які регулюють відносини у сфері фактичного шлюбу, будуть актуальними навіть за умови внесення відповідних змін до законодавства та виключення зі змісту Сімейного кодексу України статей 74, 91 та ч.ч. 4, 5 ст. 211, оскільки на подібні відносини, що існували з 01 січня 2004 року по дату внесення відповідних змін, поширюватиметься саме їх дія. Вищевикладені аспекти додатково становлять актуальність даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова за темами: «Майнові та немайнові права особи в умовах побудови правової держави в Україні: проблеми набуття, здійснення та захисту» (державний реєстраційний номер 0108U003958), «Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспективи» (державний реєстраційний номер 0113U002740); «Забезпечення прав і законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0118U004432).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз правового регулювання фактичних шлюбних відносин як в матеріально-правовому, так і в процесуально-правовому аспектах, надання пропозицій щодо усунення існуючих у законодавстві прогалин та колізій.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначено такі основні його задачі:

– дослідити співвідношення інституту конкубінату та спільного

проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу згідно з діючим сімейним законодавством України;

- провести теоретичне дослідження історії становлення та розвитку сімейного законодавства в частині правового регулювання шлюбних і прирівняних до них відносин (фактичних шлюбних відносин) на території сучасної України;

- охарактеризувати досвід та особливості правового регулювання спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу за законодавством зарубіжних країн;

- розглянути правову перспективу запровадження в Україні інституту цивільного партнерства як альтернативи зареєстрованому шлюбу;

- визначити перелік обов'язкових елементів юридичного складу для встановлення факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;

- сформулювати висновки щодо позитивних та негативних матеріальних умов для встановлення факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, надати відповідні пропозиції з метою удосконалення діючого законодавства;

- дослідити процесуальні особливості розгляду судами справ про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, зокрема проблемні питання виду судового провадження, правильного формулювання предмету заяви (позову), змісту судового рішення, преюдиційних фактів тощо;

- розкрити проблемні питання, що виникають в процесі реалізації права осіб на фактичні шлюбні відносини, виявити законодавчі колізії та прогалини, які стають на перешкоді здійснення особами своїх прав, або навпаки, є підставами для зловживання особами наданим правом та надати пропозиції щодо їх усунення;

- висвітлити особливості та колізійні питання правового регулювання як майнових відносин, так і відносин, які складаються між чоловіком та жінкою, що спільно проживають однією сім'єю без шлюбу, у інших сферах життя (житловій, спадковій), надати пропозиції правозастосування;

- надати характеристику правового регулювання усиновлення, що здійснюється чоловіком та жінкою, які спільно проживають однією сім'єю без шлюбу, запропонувати шляхи вдосконалення законодавства в цій сфері;

- встановити юридичний склад для виникнення та припинення аліментних правовідносин чоловіком та жінкою, що спільно проживають однією сім'єю без шлюбу, дослідити законодавчі прогалини та колізії у цій сфері, запропонувати шляхи усунення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають між чоловіком та жінкою, які спільно проживають однією сім'єю без шлюбу.

Предметом дослідження є матеріальні та процесуальні аспекти фактичних шлюбних правовідносин.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження став

комплексний підхід до вивчення законодавства, яке регулює відносини, що складаються між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу. Так, в процесі дисертаційного дослідження використовувались як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи наукового пізнання. За допомогою формально-юридичного методу було вивчено зміст чинного законодавства, що регулює фактичні шлюбні відносини. Окрім цього, були використані такі загальнонаукові методи як синтез і аналіз, що дозволило детально дослідити як точки зору вчених-правників, так і діюче законодавство, в результаті чого було запропоновано внести зміни до останнього. Використання діалектичного методу у поєднанні з інституціональним методом дозволило дослідити закономірності трансформації форм шлюбу, зокрема інституту конкубінату в інститут цивільного партнерства в умовах тисячолітнього розвитку суспільства. Історико-правовий метод було використано у першому підрозділі першого розділу роботи, що дозволило детально висвітлити питання становлення та розвитку законодавства, яке встановлювало форми шлюбу та регулювало відносини між фактичним подружжям. Компаративістський метод було застосовано у підрозділі другому першого розділу, що дозволило проаналізувати різницю у змісті національного законодавства та законодавства зарубіжних країн щодо форми та правових наслідків фактичного шлюбу. Також вказаний метод було застосовано для проведення аналізу правозастосовної практики. Системний метод було застосовано при дослідженні основних аспектів правових підстав та матеріальних умов встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

В межах усього дисертаційного дослідження широко застосовано логіко-юридичний метод, за допомогою якого було проаналізовано зміст норм чинного законодавства України, що регулює відносини між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу, виявлено законодавчі прогалини, колізії та запропоновано шляхи їх усунення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше в українській науці на рівні дисертаційного дослідження здійснено комплексний аналіз теоретичних та практичних проблем застосування норм матеріального та процесуального права, що регламентують правові підстави та наслідки фактичних шлюбних відносин, а також порядок розгляду судами справ про встановлення судами факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу. Основні результати дослідження, які становлять його наукову новизну, характеризуються такими положеннями:

уперше:

– обґрунтовано недоцільність застосовування до фактичного подружжя – чоловіка та жінки, що проживають однією сім'єю без шлюбу, поняття «конкубінат»;

– на підставі проведеного аналізу історичного досвіду обґрунтовано відсутність соціально корисної мети законодавчого регулювання фактичних шлюбних відносин в сучасній Україні;

– обґрунтовано неможливість запровадження в Україні правового інституту зареєстрованого цивільного партнерства як альтернативи зареєстрованому цивільному шлюбу шляхом прийняття відповідного закону;

– доведено необхідність впровадження імперативної вимоги про нотаріальне засвідчення договору, що укладається між чоловіком та жінкою, що проживають однією сім'єю без шлюбу, у законодавство України;

удосконалено:

– перелік позитивних та негативних матеріальних умов вступу та перебування у фактичних шлюбних відносинах;

– перелік елементів юридичного складу, необхідного для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;

– класифікацію підстав визнання фактичного подружжя сім'єю та відносин між ними – сімейними відносинами;

– обґрунтування виду судового провадження у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу;

– пропозиції щодо формулювання предмета заяви (позову) та змісту резолютивної частини судового рішення у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;

– обґрунтування тези щодо презумпції спільної сумісної власності, передбаченої ст. 60 СК України, яка не поширюється на фактичне подружжя;

– обґрунтування тези щодо дискримінації учасників фактичних шлюбних правовідносин за статевою ознакою;

набули подальшого розвитку:

– дослідження законодавчого визнання правових підстав та правових наслідків фактичних шлюбних відносин у країнах, що є географічними сусідами України, у країнах СНД та в країнах Європи;

– обґрунтування юридичного складу, що є підставою для виникнення аліментних правовідносин між фактичним подружжям;

– пропозиції щодо застосування до правовідносини фактичного подружжя аналогії п. 2 ч. 2 ст. 3 СК України, ст.ст. 22-26, 39-41 СК України; аналогії ст. 42 СК України у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; аналогії п. 4 ч. 1 ст. 83 СК України до правовідносин з взаємного утримання фактичного подружжя;

– обґрунтування можливості як законного, так і договірної регулювання правовідносин щодо взаємного утримання для фактичного подружжя;

– аргументація щодо недотримання законодавцем принципів міжнародно-правових актів при наданні права на усиновлення дитини особами різної статі, що не перебувають у шлюбі між собою;

– обґрунтування неможливості застосування відносно фактичного подружжя норм статей 23 та 27 Закону України «Про запобігання корупції»;

– пропозиції щодо виключення зі змісту Сімейного кодексу України статті 74, 91, ч. ч. 4, 5 статті 211.

Практичне значення одержаних результатів. Обґрунтовані у дисертації положення, висновки та рекомендації спрямовані на дослідження матеріальних

та процесуальних аспектів фактичних шлюбних відносин. Результати проведеного дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – при подальшому дослідженні фактичних шлюбних відносин;

- у правотворчості – для удосконалення чинного законодавства України, що регламентує фактичні шлюбні відносини;

- у правозастосовній сфері – в процесі здійснення професійної діяльності суб'єктами правореалізації;

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних курсів «Сімейне право України», «Цивільний процес», написанні підручників, підготовці навчально-практичних та методичних посібників, практикумів із зазначених курсів тощо.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконувалась, була обговорена й схвалена до захисту на цивільно-правових дисциплін економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Основні результати дослідження доповідалися на таких науково-практичних заходах: Міжнародна науково-практична конференція «Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 15–16 квітня 2011 р.), 66-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 23–25 листопада 2011 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Другі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 19–20 квітня 2012 р.), 67-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 28–30 листопада 2012 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Треті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 17 травня 2013 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 16 травня 2014 р.), 69-а наукова конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 26–28 листопада 2014 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Херсон, 12–13 грудня 2014 р.), Міжнародна науково-практична конференція «П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 22 травня 2015 р.), 70-а наукова конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 25–27 листопада 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського (до 150-річчя від дня його народження)» (м. Одеса, 20–21 травня 2016 р.), Міжнародно-практична конференція «Євроінтеграція в умовах світової глобалізації» (м. Одеса,

27–29 квітня 2016 р.), 71-а наукова конференція професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 23–25 листопада 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 26 травня 2017 р.), 72-а наукова конференція професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 29 листопада-1 грудня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 18 травня 2017 р.), 73-я наукова конференція професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 28–30 листопада 2018 р.), Науково-практична конференція, присвячена пам'яті професора Ч. Н. Азімова (м. Харків, 19 грудня 2018 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Дев'ять юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.), науково-практична конференція, присвячена світлій пам'яті О. А. Пушкіна (м. Харків, 24 травня 2019 р.), XVIII міжнародна науково-практична конференція, присвячена 98-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 28 лютого 2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані у дисертаційному дослідженні, знайшли відображення у підрозділу в колективній монографії, дев'яти статтях у фахових наукових виданнях, а також двадцяти одних тезах доповідей на міжнародних та вітчизняних наукових та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які складаються з шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел (236 найменувань на 28 сторінках) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, з них основного тексту – 204 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, темами, грантами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; надано характеристику методологічних основ дисертаційного дослідження; розкрито ступінь наукової новизни, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про їх апробацію; окреслено структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Генезис правових підстав виникнення фактичних шлюбних відносин» складається з двох підрозділів, в яких аналізуються умови виникнення та трансформації правового інституту фактичного шлюбу, проведено порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн, що регулює відносини альтернативні шлюбним, виявлено загальні тенденції їх правової

регламентації в країнах Євросоюзу.

У підрозділі 1.1 *«Історія становлення правового інституту фактичних шлюбних відносин»* досліджено стародавній правовий інститут римського права конкубінат, встановлено, що за відсутності соціальної дискримінації діюче сімейне законодавство, на відміну від конкубінату, не передбачає права чоловіка перебувати одночасно як в зареєстрованому шлюбі, так і у фактичних шлюбних відносинах, і це цілком відповідає принципу моногамії. Зроблено висновок, що конкубінат, як правовий інститут, відумер разом із скасуванням рабовласницького ладу і соціальної нерівності. Відносини, на які поширюється дія статей 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України є позашлюбним союзом двох рівноправних суб'єктів і до них не може бути застосовано поняття «конкубінат». Визнання на нормативному рівні юридичних наслідків спільного проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу не є новелою в сімейному праві. На основі комплексного дослідження законодавства, яке діяло на території сучасної України протягом XX століття, встановлено, що в умовах сьогодення встановлення судом факту проживання однією сім'єю чоловіка і жінки без шлюбу не обумовлене будь-якими об'єктивними причинами неможливості реєстрації шлюбу у встановленому законом порядку. На відміну від радянського законодавства, діючий СК України не містить вимог до осіб, щодо яких суд встановлює факт проживання однією сім'єю без шлюбу, дотримання умов дійсності шлюбу, передбачених ст.ст. 22, 24-26 СК України, а встановлення судом факту проживання чоловіка та жінки без шлюбу не є підставою для виникнення такого ж обсягу особистих немайнових та майнових прав і обов'язків, який виникає у осіб внаслідок реєстрації шлюбу.

У підрозділі 1.2 *«Правовий інститут фактичного шлюбу у законодавстві зарубіжних країн та практиці ЄСПЛ»* встановлено, що форми шлюбу були відображенням соціальних, релігійних, політичних, економічних настроїв, які панували в Європі та світі. Різні форми позашлюбних союзів визнають такі європейські країни, які як: Норвегія, Ісландія, Голландія, Бельгія, Франція, Португалія, Іспанія, Німеччина, Швейцарія, Швеція, а з усіх прикордонних з Україною держав – лише Угорщина. Відповідно до законодавства країн західної Європи, фактичні шлюбні відносини є правовою підставою виникнення не лише майнових прав та обов'язків подружжя, а й слугують додатковою гарантією багатьох інших прав, в тому числі житлових, соціальних, податкових, шлюбно-сімейних тощо. На відміну від України, де відсутні формальні умови для вступу в фактичний шлюб, законодавство більшості зарубіжних країн передбачає дотримання процедури державної реєстрації подібних відносин (реєстрація цивільного партнерства) або укладення відповідних договорів (договори про співжиття). Зроблено висновок про те, що надання права вступати до цивільного партнерства лише різностатевим, або лише одностатевим парам є дискримінаційним та потенційним порушенням прав людини, в зв'язку із чим запровадження в Україні правового інституту зареєстрованого цивільного партнерства як альтернативи зареєстрованому цивільному шлюбу є неможливим, оскільки йде врозріз з баченням цього

питання суспільством України.

Розділ 2 «Фактичні шлюбні відносини: практичні аспекти» складається з двох підрозділів, в яких досліджені основні проблемні питання застосування до відносин, що складаються між фактичним подружжям, норм матеріального права, а також норм процесуального права, які регламентують порядок розгляду судами справ про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу.

У підрозділі 2.1 *«Правові підстави встановлення факту спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу: матеріально-правові та процесуально-правові аспекти»* ми прийшли до висновку про те, відносини, що складаються між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу, за умови що жоден з них не перебуває у зареєстрованому шлюбі із іншою особою, за умови спільного проживання, ведення спільного побуту, можна віднести до сімейних, а такі особи складають сім'ю, виключно з моменту набрання законної сили рішення суду про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу.

Проаналізувавши зміст діючих норм СК України та зміст судової практики ми змогли дійти висновку про приблизний перелік обов'язкових елементів юридичного складу, необхідного для встановлення факту проживання чоловіка та жінки без шлюбу, серед них такі як: спільне проживання, спільний побут, усталені відносини. Законом не визначений мінімальний строк перебування у подібних відносинах, цей факт є основною прогалиною діючого законодавства та причиною неоднозначної судової практики. В цьому питанні необхідно керуватись правовими висновками Конституційного Суду, Верховного Суду України та Верховного Суду. З аналізу правових висновків КСУ та ВС вбачається, що до правовідносини фактичного подружжя може бути застосована аналогія п.2 ч. 2 ст. 3 СК України. Правові наслідки фактичного шлюбу не є тотожними правовим наслідкам зареєстрованого в установленому законом порядку шлюбу.

Встановлено, що діюче сімейне законодавство не містить нормативно визначених позитивних чи негативних матеріальних умов, за наявності чи відсутності яких судом може бути ухвалено рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Доведено, що суди, ухвалюючи рішення про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу, повинні застосовувати аналогію статей 22-26, 39-41 СК України, а також застосовувати до фактичних шлюбних правовідносин ті ж принципи шлюбного законодавства, які застосовуються до зареєстрованих шлюбів.

На основі комплексного дослідження чинного цивільного процесуального законодавства встановлено, що сам факт спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу не тягне за собою виникнення прав та обов'язків, притаманних подружжю. Подібні відносини повинні бути доведені особами в судовому порядку та встановлені рішенням суду. В разі виключення зі змісту СК України статей 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 особи, що

проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу у період з січня 2004 року до дати внесення відповідних змін до СК України, матимуть право звертатись до суду із відповідними заявами (позовами), оскільки до правовідносин, які виникли та існували в період дії ст. 74, 91 СК України, повинні будуть застосовуватись їх положення. Судове рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу може бути похідним для виникнення спадкових прав (ст. 1264 ЦК України), аліментних прав та обов'язків (ст. 91 СК України), майнових прав та обов'язків (відповідно до ст. 74 та Гл. 8 СК України), права на усиновлення (ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України) тощо.

На основі комплексного дослідження встановлено, що ні зміст чинного законодавства, ні юридична доктрина не містять єдиного підходу до визначення поняття «спір про право». Вирішуючи питання про вид судового провадження у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, необхідно індивідуально ретельно з'ясовувати характер правовідносин, а також приймати до уваги наявність пов'язаного з цим судового спору про право, який на момент подання чи розгляду заяви вже існує в провадженні іншого суду. За відсутності доведеного доказами спору про право, справа повинна розглядатись в порядку окремого провадження, а за умов його наявності – в позовному провадженні.

За результатом проведеного аналізу судової практики встановлено, що єдиним вірним формулюванням предмета заяви (позову), а відповідно і резолютивної частини рішення суду є словосполучення «встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу». В резолютивній частині судового рішення обов'язково повинен бути зазначений період проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, початкова дата якого не повинна передувати 01.01.2004 року, а кінцева – відповідної дати їх фактичного припинення чи дати ухвалення рішення (в разі існування відносин на момент розгляду справи). Не рекомендовано зазначати конкретну мету встановлення факту спільного проживання чоловіка та жінки без шлюбу, оскільки це зробить неможливим використання даного рішення в процесі реалізації інших прав, що не пов'язані з цією метою. Вирішуючи питання про коло осіб, які мають право звертатись із заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, запропоновано застосувати аналогію ст. 42 СК України. Встановлено, які обставини можуть бути визнані преюдиційними фактами у рішенні суду, яким встановлено факт проживання жінки та чоловіка без шлюбу.

У підрозділі 2.2 *«Колізійні питання нормативної регламентації правових наслідків проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу»* проведено власне дослідження особливостей правового регулювання майнових, зокрема кредитних, спадкових, житлових правовідносин, що виникають між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу, особливості реалізації прав та обов'язків фактичним подружжям, які мають статус підприємця, застосування до даних осіб антикорупційного законодавства. Встановлено, що

презумпція спільної сумісної власності на майно, набуте за час перебування у шлюбі, передбачена ст. 60 СК України, не поширюється на осіб, які спільно проживають однією сім'єю без шлюбу. Зазначено про існуючу прогалину ч.1 ст. 74 СК України, а саме – відсутність імперативної вимоги про нотаріальне засвідчення договору, який укладається між чоловіком та жінкою, що проживають однією сім'єю без шлюбу. Запропоновано запровадити відкритий для нотаріусів реєстр судових рішень про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, який став би аналогією державного реєстру актів цивільного стану.

Зроблено пропозицію виключити зі змісту СК України статтю 74, законодавчо визнавши правові наслідки виключно за зареєстрованим в установленому законом порядку шлюбом з подальшим застосуванням до правовідносини, що виникають між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу, загальних норм та принципів цивільного законодавства.

Розділ 3 «Правове регулювання усиновлення та взаємного утримання фактичним подружжям» присвячено дослідженню правових підстав усиновлення дитини фактичним подружжям, передбачених ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України, крізь призму гарантування найвищих інтересів самої дитини, а також детальному аналізу змісту ст. 91 СК України, яка по суті є відсилочною, виявлено численні колізії та прогалини, надано пропозиції щодо правозастосування та внесення відповідних змін у законодавство.

У підрозділі 3.1 «Усиновлення особами, що проживають однією сім'єю без шлюбу» встановлено, що в юридичній науці немає єдиної точки зору щодо обґрунтування причин надання дозволу на усиновлення дітей особами, які не перебувають у шлюбі між собою. У цьому питанні першочерговим є дотримання принципу пріоритету сімейно-правової охорони прав та найвищих інтересів дитини. Законодавчо визначений перелік негативних умов, що є перешкодою для реєстрації шлюбу, частково дублює ст. 212 СК, що визначає умови, наявність яких є перешкодою для усиновлення. З урахуванням згаданих обмежень, не існує виправдовувальної обставини, яка б не відносились до негативних умов укладання шлюбу і стала виправданням для нездійснення процедури реєстрації шлюбу до моменту ухвалення судом рішення про усиновлення.

Досліджено положення Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої), якою передбачена можливість усиновлювати дитину різностатевим й одностатевим парам, які разом проживають у постійних стосунках.

В Україні усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі особи, що суперечить практиці ЄСПЛ, оскільки відмінність у ставленні, пов'язаного виключно з урахуванням сексуальної орієнтації, вважається, з точки зору ст. ст. 8, 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, дискримінаційним та порушує право на повагу до приватного і сімейного життя. Зроблено висновок про те, що реалізація в Україні ст. 7 Європейської

конвенції про усиновлення дітей є обмеженою, оскільки надання права на усиновлення дитини особами різної статі, які не перебувають у шлюбі між собою, можливе лише за умови надання рівноцінної можливості особам однієї статі, що перебувають у відносинах, аналогічним шлюбним.

У підрозділі 3.2 «Взаємне утримання особами, що проживають однією сім'єю без шлюбу» ми прийшли до висновку про те, що жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, але тривалий час проживають однією сім'єю, не мають права на утримання один від одного в разі непрацездатності протягом періоду перебування у подібних відносинах, оскільки ч.1 ст. 91 СК України відсилає до ст. 76 СК України, яка встановлює «право на утримання після розірвання шлюбу». Застосовуючи аналогію права, можна окреслити юридичний склад, що стане підставою для виникнення аліментних правовідносин між фактичним подружжям.

На відміну від ст. 74 СК України, ч.1 ст. 91 СК не передбачає для жінки та чоловіка, які не перебували у шлюбі між собою та тривалий час проживали однією сім'єю, обмеження для надання права на утримання не перебуванню в іншому зареєстрованому шлюбі. Відкритим залишається, питання чи застосовуються положення ст. ст. 76, 91 СК України на осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах після розірвання шлюбу, або також і на тих, які до цього у зареєстрованому шлюбі між собою не перебували? Законом не передбачено правових підстав для відмови в задоволенні позову про стягнення утримання після припинення фактичного шлюбу навіть за умови негідного поведіння під час перебування у подібних відносинах одного з фактичного подружжя. Для виникнення права на утримання згідно з ч.2 ст. 91 СК України закон не вимагає від жінки та чоловіка проживання однією сім'єю. Ми дійшли висновку про те, що доказування суду і встановлення того факту, коли саме і як довго відносно дати народження дитини існував фактичний шлюб, чи продовжує він існувати на момент виникнення аліментних зобов'язань і чи мав місце фактичний шлюб не є необхідним.

Статтею 91 СК України не передбачено право на утримання в період вагітності фактичної дружини (за аналогією з ч. 1 ст. 84 СК України), що є виправданим, оскільки між фактичним подружжям не спрацьовує презумпція батьківства, тому, в разі виникнення спору, довести факт батьківства до народження дитини є проблемним. Право на утримання в разі проживання з нею дитини має виключно жінка, яка перебуває у фактичному шлюбі, але після припинення подібних фактичних шлюбних відносин дія норми ч.2 ст. 91 СК втрачає силу. Встановлено, що ч. 2 ст. 91 СК України, відсилаючи до ч.4 ст. 86 СК України, на відміну від жінок, передбачає для чоловіків право на утримання після припинення «фактичних шлюбних» відносин в разі проживання з ним дитини, що є дискримінацією за статевою ознакою. Використання в законодавстві оціночного поняття «нетривалий час» виправдовує відсутність у ч. 3 ст. 91 СК України відсилання до п.1 ч.1 ст. 83 СК України. Запропоновано застосування до правовідносин з взаємного утримання фактичного подружжя аналогії закону п.4 ч.1 ст. 83 СК України. Встановлено, що закон не передбачає

можливості ухвалення рішення про обмеження фактичного подружжя права на утримання строком з тих підстав, за яких подібне рішення може бути ухвалене відносно осіб, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Вбачається, що наявність обставин зазначених у ч. 2,3 ст. 83 СК України для фактичного подружжя є підставою виключно припинення права на утримання, і це є дискримінацією. Для фактичного подружжя можливим є як законне, так і договірне регулювання правовідносин щодо взаємного утримання.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання – характеристика та узагальнення матеріальних та процесуальних правових аспектів фактичних шлюбних відносин. За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

1. Конкубінат як стародавній правовий інститут римського права став своєчасною, адекватною реакцією держави, права і суспільства на існуючі обмеження, заборони, що були зумовлені соціальною нерівністю та дискримінацією. В римському праві виникнення та існування правового інституту конкубінату було історично обумовлено поділом населення на привілейовані і непривілейовані прошарки, наявністю різних правових статусів у осіб, яким тогочасне законодавство не дозволяло укладати законний шлюб. Конкубінат, як правовий інститут, відумер разом із скасуванням рабовласницького ладу і соціальної нерівності, і, з точки зору сучасних демократичних цінностей, не має права на існування. Спільне проживання чоловіка та жінки без шлюбу, що передбачене ст. ст. 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України є позашлюбним союзом двох рівноправних суб'єктів права і до подібних правовідносин недоцільно застосовувати поняття «конкубінат».

2. В умовах сьогодення встановлення судом факту проживання однією сім'єю чоловіка і жінки без шлюбу не обумовлене будь-якими об'єктивними причинами неможливості реєстрації шлюбу у встановленому законом порядку. На відміну від радянського законодавства, згідно з діючим СК України встановлення судом факту проживання чоловіка та жінки без шлюбу не передбачає виникнення у них такого ж обсягу прав і обов'язків, який виникає у осіб внаслідок реєстрації шлюбу, а надає лише частину майнових прав та обов'язків, що притаманні подружжю, частково право на утримання та право на усиновлення дитини. Зміст ст. 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України частково повертає сучасне українське законодавство до язичницьких традицій, коли між особами, які не перебувають ні в церковному, ні в зареєстрованому органами держаної влади шлюбі, виникають деякі майнові права і обов'язки, що притаманні подружжю. При цьому закон не наділяє їх повним об'ємом спадкових, житлових прав, правами у сфері соціального забезпечення, тощо. На відміну від радянського законодавства СК України не містить вимог до осіб, щодо яких суд встановлює факт проживання однією сім'єю без шлюбу, дотримання умов дійсності шлюбу, передбачених ст.ст. 22, 24-26 СК України.

3. Визнання на нормативному рівні юридичних наслідків спільного проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу не є новелою в сімейному праві. Вперше в історії сімейного законодавства дію цього інституту введено одночасно з дією норм, які передбачають державну реєстрацію шлюбу в якості єдиної умови виникнення прав та обов'язків подружжя (ст. 36 СК України) без законодавчо визначеної необхідності запровадження подібного правового механізму, що досягав би соціально корисної мети. Вбачається, що необхідність визнання судом фактичних шлюбних відносин, які тягли за собою виникнення повного обсягу особистих немайнових і майнових прав та обов'язків фактичного подружжя, протягом ХХ століття була зумовлена станом громадянської війни, Великої Вітчизняної війни, відсутністю територіальної цілісності держави, відмінністю політичних режимів на різних територіях однієї держави, відсутністю державних установ, які здійснювали реєстрацію шлюбів. В умовах сьогодення існування у діючій редакції статей 74, 91, ч.ч. 5,4 ст. 221 Сімейного кодексу України є недоцільним.

4. Діючий СК України передбачає настання правових наслідків (виникнення майнових прав та обов'язків, прав та обов'язків щодо взаємного утримання, права на усиновлення) і в тих випадках, коли чоловік та жінка проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (ст. 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України). Це дає можливість зробити висновок про те, що в Україні дотримання будь-яких формальних умов для набуття майнових прав та обов'язків, які притаманні подружжю, не є обов'язковим, що нівелює інститут шлюбу та зумовлює правовий дисбаланс.

5. У більшості європейських країн існує правовий інститут фактичних шлюбних відносин. Фактичні шлюбні відносини як правовий інститут відсутні у більшості країн, які є географічними сусідами нашої держави та країн СНД. Єдиною прикордонною з Україною державою, законодавством якої передбачені правові наслідки фактичного проживання чоловіка та жінки однією родиною без реєстрації шлюбу, є Угорщина. Станом на сьогоднішній день з усіх країн-учасниць СНД лише Україна визнає правові наслідки фактичного шлюбу. Відповідно до законодавства країн Західної Європи, фактичні шлюбні відносини є правовою підставою виникнення не лише майнових прав та обов'язків подружжя, а й багатьох інших прав: житлових, соціальних, податкових, шлюбно-сімейних тощо. На відміну від зарубіжних країн, встановлення судом юридичного факту спільного проживання чоловіка та жінки без шлюбу за законодавством України не дає фактичному подружжю права на спадкування в порядку першої черги, не дає права на обов'язкову частку у спадщині, не дає права на заповіт подружжя, права на пенсійне та соціальне забезпечення, житлові права, права на дострокове отримання громадянства, права не свідчити в кримінальному судочинстві, права на медичну інформацію та прийняття рішень з медичних питань, права на спільне прізвище тощо. Діюче сімейне законодавство України жодним чином не регулює особисті немайнові права фактичного подружжя.

6. В якості правової підстави виникнення взаємних прав та обов'язків осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, законодавство більшості країн передбачає дотримання процедури державної реєстрації подібних відносин (реєстрація цивільного партнерства) або укладення відповідних договорів (договори про співжиття). В більшості європейських країн фактичний шлюб став альтернативою законного шлюбу саме для одностатевих пар, хоча Сімейний кодекс України прямо зазначає, що на подібні союзи норми ст. 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України не поширюються.

7. Згідно з правовими висновками ЄСПЛ поняття сім'ї у значенні ст. 8 Конвенції включає в себе не тільки зареєстровані подружні відносини, але й інші «сімейні» зв'язки, які передбачають, що їх учасники живуть спільно поза законним шлюбом. Звідси надання права вступати до цивільного партнерства лише одностатевим парам є дискримінаційним та потенційним порушенням прав людини, передбачених статтею 14 (заборона дискримінації) та статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції.

Запровадження в Україні правового інституту зареєстрованого цивільного партнерства як альтернативи зареєстрованому цивільному шлюбу шляхом прийняття відповідного закону станом на сьогоднішній день є неможливим, оскільки впровадження цивільного партнерства виключно для різностатевих пар суперечить статтям 8, 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці ЄСПЛ, тоді як впровадження даного правового інституту для одностатевих та різностатевих пар одночасно, як того вимагають загальноєвропейські принципи формування національного законодавства, йде врозріз з баченням цього питання суспільством України.

8. Відносини, що складаються між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу, за умови що жоден з них не перебуває у зареєстрованому шлюбі з іншою особою, за умови тривалого спільного проживання, ведення спільного господарства, можна віднести до сімейних. Такі особи складають сім'ю, але виключно з моменту набрання законної сили рішення суду про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу. Правові наслідки спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу не є тотожними правовим наслідкам зареєстрованого в установленому законом порядку шлюбу. З аналізу правових висновків Конституційного Суду України та Верховного Суду вбачається, що щодо правовідносин фактичного подружжя застосовується аналогія права – п. 2 ч. 2 ст. 3 СК України.

9. Обов'язковими елементами юридичного складу, необхідного для встановлення факту проживання чоловіка та жінки без шлюбу, є: спільне проживання, спільний побут, усталені відносини тощо. Проте зазначений перелік нормативно не врегульований, а самі по собі поняття «спільний побут», «усталені відносини» та їх синоніми є оціночними поняттями і не мають нормативного визначення. Крім того, ні з аналізу діючого СК України, ні з практики Верховного Суду України або Верховного Суду неможливо встановити, який саме правостворюючий юридичний факт свідчить про те, що з

конкретного моменту в часі між чоловіком та жінкою виникли усталені відносини та спільний побут, від якого можна було б здійснювати відповідний відлік часу перебування у подібному союзі.

Законом не визначений мінімальний строк перебування у подібних відносинах. Наведене створює правовий вакуум і є свідченням недосконалості правового регулювання даної сфери суспільних відносин, причиною неоднозначної судової практики та, як наслідок, є підґрунтям для зловживання законодавчою прогалиною учасниками таких правовідносин. За відсутності відповідної норми права в цьому питанні необхідно керуватись правовими висновками Конституційного Суду України, Верховного Суду України та Верховного Суду, які найчастіше застосовують аналогію ст. 1264 ЦК України та вимагають доведення строку перебування у подібному союзі не менше п'яти років. При цьому вбачається, що подібна судова практика створює нерівні умови для фактичного подружжя та осіб, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, обсяг прав та обов'язків яких не залежить від строку перебування у шлюбі.

10. Діюче сімейне законодавство не містить нормативно визначених позитивних чи негативних матеріальних умов, за наявності чи відсутності яких судом може бути ухвалено рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Відсутність законодавчо визначених матеріальних умов вступу та перебування у фактичних шлюбних відносинах є прямою загрозою порушення прав як учасників цих правовідносин, так і третіх осіб. Суди, ухвалюючи рішення про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу, повинні застосовувати аналогію статей 22-26, 39-41 СК України, а також застосовувати до фактичних шлюбних правовідносин ті ж принципи шлюбного законодавства, які застосовуються до зареєстрованих шлюбів.

11. Сам факт спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу не тягне за собою виникнення прав та обов'язків, що притаманні подружжю, зокрема передбачених Розділом 8 СК України. Подібні відносини повинні бути доведені особами в судовому порядку та встановлені рішенням суду. Правові наслідки виникнуть з моменту набрання рішенням законної сили.

В разі виключення зі змісту СК України статей 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211, особи, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу у період з 01 січня 2004 року до дати внесення відповідних змін до СК України, матимуть право звертатись до суду із відповідними заявами (позовами), оскільки до правовідносин, що виникли та існували в період дії ст. 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України, повинні будуть застосовуватись їх положення. Само по собі судове рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу не надає фактичному подружжю всього обсягу прав та обов'язків, яким володіють особи, що перебувають у зареєстрованому шлюбі. Дане рішення може бути похідним для виникнення спадкових прав (ст. 1264 ЦК України), аліментних прав та обов'язків (ст. 91 СК України), майнових прав та

обов'язків (відповідно до ст. 74 та Глави 8 СК України), права на усиновлення (ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України) тощо. Вбачається, що не всі матеріально-правові наслідки встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу тягнуть за собою виникнення спору про право.

12. Вирішуючи питання про вид судового провадження у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, у кожному конкретному випадку необхідно індивідуально вивчати усі обставини справи, ретельно з'ясовувати характер правовідносин, ставлення до заяви заінтересованих осіб, наявність осіб, на права та обов'язки яких може вплинути рішення по справі, а також приймати до уваги наявність пов'язаного з цим судового спору про право, що на момент подання чи розгляду заяви вже існує в провадженні іншого суду. За умови встановлення судом спору про право, про який учасниками справи заявлено особисто, або який вбачається з матеріалів справи, заява підлягає залишенню без розгляду. Надалі особа має право звернутися до суду з тим самим предметом спору, з тих самих підстав, до тієї самої сторони в порядку позовного провадження. Коли відсутнє порушення права, то не може бути також і спору про право, а звідси – якщо спір про право вбачається лише гіпотетично, що не підтверджено належними доказами чи не вбачається із заяви самого заявника, тоді справа повинна розглядатись в порядку окремого провадження.

13. Єдиним вірним формулюванням предмета заяви (позову), а відповідно і резолютивної частини рішення суду є словосполучення «встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу». Ухвалюючи рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу, суди обов'язково повинні зазначати конкретний період часу, початкова дата якого не повинна передувати 01.01.2004 року, а кінцева – відповідної дати їх фактичного припинення чи дати ухвалення рішення (в разі існування відносин на момент розгляду справи). Наявність в резолютивній частині судового рішення посилання на конкретну мету встановлення факту спільного проживання чоловіка та жінки без шлюбу зробить неможливим використання даного рішення в процесі реалізації інших прав, що не пов'язані з цією метою.

Вирішуючи питання про коло осіб, які мають право звертатись із заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, необхідно застосувати за аналогією ст. 42 СК України. Пропонується надати право звернення до суду із відповідною заявою особам, які є законними представниками кожного з фактичного подружжя – опікунам та піклувальникам, надати право на звернення із відповідною позовною заявою опікуну чи піклувальнику дитини, якщо захисту потребують права та інтереси дитини, народженої у фактичному шлюбі. Рішення суду, яким встановлено факт проживання жінки та чоловіка без шлюбу, може містити такі преюдиційні факти, які будуть належними, допустимими, достовірними та достатніми доказами у цивільних справах, що розглядатимуться між тими ж сторонами за похідними вимогами.

14. Для вирішення питання про поділ спільного сумісного майна особами,

що перебувають в фактичних шлюбних відносинах, першочергово необхідно звернутися до суду з заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Судам необхідно приймати до уваги лише ті обставини, які виникли між фактичним подружжям після 1 січня 2004 року. Презумпція спільної сумісної власності на майно, набуте за час перебування у шлюбі, передбачена ст. 60 СК України, не поширюється на осіб, які спільно проживають однією сім'єю без шлюбу. Доцільно створити відкритий для нотаріусів державний реєстр судових рішень про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

У випадку встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу є правові підстави для визнання судом другого з фактичного подружжя солідарним боржником у кредитному зобов'язанні.

Проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, за умови того, що один з фактичного подружжя є титульним власником спільного майна, а другий – фізичною особою-підприємцем, створює умови для невиконання останнім зобов'язань перед третіми особами – кредиторами.

Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення в них права на спадкування у порядку першої черги за законом на підставі статті 1261 ЦК України.

Для реалізації спадкових прав особа, що пережила другого з фактичного подружжя, повинна звернутись до суду з заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу, а з метою визначення спадкової маси – про визнання майна спільною сумісною власністю та визначення частки в спільній сумісній власності. Жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю без шлюбу, мають право складати заповіт у відношенні один одного на загальних підставах.

Наявність у СК України імперативної вимоги про нотаріальне засвідчення договору, що укладається між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без шлюбу, могла б бути гарантією дотримання сторонами правочину та нотаріусом під час вчинення та посвідчення договору вимог ст. 203 ЦК України.

За умови набрання законної сили рішення суду про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, фактичне припинення таких сімейних відносин з власником житлового приміщення не позбавляє колишнього з фактичного подружжя права користування житловим приміщенням.

Недосконала редакція та суперечливість окремих положень сімейного законодавства робить неспроможними до застосування норми статей 23 та 27 Закону України «Про запобігання корупції».

15. Законодавчо визначений перелік негативних умов, що є перешкодою для реєстрації шлюбу, частково дублює ст. 212 СК України, яка визначає умови, наявність яких є перешкодою для усиновлення. З урахуванням згаданих обмежень, важко назвати достатню вагому та поважну виправдовувальну обставину, яка б не відносились до негативних умов укладання шлюбу і стала

виправданням для нездійснення процедури реєстрації шлюбу до моменту ухвалення судом рішення про усиновлення.

Вважаємо за необхідне приймати до уваги положення Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої), ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» від 15 лютого 2011 року (далі – Конвенції), яка запроваджує сучасні правові стандарти у сфері усиновлення з метою максимального врахування найвищих інтересів дитини. Згідно з положеннями зазначеного міжнародного нормативно-правового акту дозволяється усиновлювати дитину різностатевим й одностатевим парам, які разом проживають у постійних стосунках.

В Україні усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі, а також особи, які не перебувають у шлюбі між собою. Проте законодавець нелогічно, обмеживши право осіб однієї статі на усиновлення, передбачив в ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України право суду ухвалювати рішення про усиновлення дитини виключно різностатевими особами, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Подібна логіка регулювання даної сфери суспільних відносин суперечить практиці ЄСПЛ, оскільки відмінності у ставленні, пов'язані виключно з урахуванням сексуальної орієнтації вважаються, з точки зору ст. ст. 8, 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, дискримінаційними та такими, що порушують право на повагу до приватного і сімейного життя.

Можливість реалізації в Україні ст. 7 Європейської конвенції про усиновлення дітей є обмеженою, оскільки дотримання принципів, передбачених ст. 8 та ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за умови надання права на усиновлення дитини особами різної статі, що не перебувають у шлюбі між собою, можливе лише за умови надання рівноцінної можливості особам однієї статі, які перебувають у відносинах, аналогічним шлюбним.

16. Жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, але тривалий час проживають однією сім'єю, не мають права на утримання один від одного в разі непрацездатності протягом періоду перебування у подібних відносинах, оскільки ч.1 ст. 91 СК України відсилає до ст. 76 СК України, яка встановлює право на утримання після розірвання шлюбу.

Визначено юридичний склад, що стане підставою для виникнення аліментних правовідносин між фактичним подружжям.

На відміну від ст. 74 СК України, ч.1 ст. 91 СК України не передбачає для жінки та чоловіка, які не перебували у шлюбі між собою та тривалий час проживали однією сім'єю, обмеження для надання права на утримання не перебуванням в іншому зареєстрованому шлюбі. Відкритим залишається питання про те, чи застосовуються положення ст. ст. 76, 91 СК України про аліментні зобов'язання на утримання одного з подружжя на осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах після розірвання шлюбу, або також і на тих, які до цього у зареєстрованому шлюбі між собою не перебували.

Законом не передбачено правових підстав для відмови в задоволенні позову про стягнення утримання після припинення фактичного шлюбу навіть за умови негідного поведження під час перебування у подібних відносинах одного з фактичного подружжя.

Для виникнення права на утримання згідно з ч.2 ст. 91 СК України закон не вимагає від жінки та чоловіка проживання однією сім'єю.

17. Статтею 91 СК України не передбачено право на утримання в період вагітності фактичної дружини (за аналогією з ч. 1 ст. 84 СК України).

Право на утримання в разі проживання з нею дитини має виключно жінка, яка перебуває у фактичному шлюбі (проживає з батьком дитини однією сім'єю та веде спільне господарство), але після припинення подібних фактичних шлюбних відносин дія норми ч. 2 ст. 91 СК втрачає силу. При цьому ч. 2 ст. 91 СК України, відсилаючи до ч.4 ст. 86 СК України, на відміну від жінок, передбачає для чоловіків право на утримання після припинення фактичних шлюбних відносин в разі проживання з ним дитини. З наведеного вбачається дискримінація учасників сімейних правовідносин за статевою ознакою, що є прямим порушенням ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. В зв'язку з відсутністю законодавчого визначення оціночного поняття «нетривалий час» виправданим є відсутність у ч. 3 ст. 91 СК України відсилання до п. 1 ч. 1 ст. 83 СК України. Логічним було б застосування до правовідносин з взаємного утримання фактичного подружжя аналогії п. 4 ч. 1 ст. 83 СК України. Законодавчо не передбачено обмеження фактичного подружжя права на утримання строком з тих підстав, за яких подібне рішення може бути ухвалене відносно осіб, які перебувають у зареєстрованому шлюбі.

18. Для фактичного подружжя можливим є як законне, так і договірне регулювання правовідносин щодо взаємного утримання. До таких відносин повинні застосовуватись ті ж самі принципи цивільного та сімейного законодавства.

19. Доцільним вбачається прийняття законодавцем одного з двох рішень: або на законодавчому рівні урегулювати відносини осіб, які проживають однією сім'єю без шлюбу, або ж виключити зі змісту СК України статті 74, 91 та ч.ч. 4, 5 ст. 211, законодавчо визнавши правові наслідки виключно за зареєстрованим в установленому законом порядку шлюбом з подальшим застосуванням до відносин, які виникають між чоловіком та жінкою, що проживають однією сім'єю без шлюбу, загальних норм та принципів національного законодавства.

Існуючий стан правової регламентації проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу демонструє необхідність відмовитись від визнання будь-яких правових наслідків перебування осіб у подібному союзі (ст. ст. 74, 91, ч.ч. 4, 5 ст. 211 СК України), залишивши дане соціальне явище поза межами правового регламентування нормами сімейного права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

розділ в колективній монографії

1. Пилипенко Ю. А. Брак или «Фактический брак»: исторические аспекты правовых оснований возникновения и правовых последствий. Правовое регулирование отношений в сфере частного права: традиции и современность: монография / под ред. И. С. Канзафаровой. Одесса: Астропринт, 2016. С. 404–422.

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

2. Пилипенко Ю. О. Проблемні питання поділу спільного майна фактичного подружжя. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2011. Т. 16, Вип. 15. С. 122–128.

3. Пилипенко Ю. А. Исторические аспекты становления законодательства в сфере брачных и приравненных к ним отношений. *Leges si viata*. 2014. № 11/3. С. 69–74.

4. Пилипенко Ю. О. Конкубінат: від римського права до сучасності. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 67–71.

5. Пилипенко Ю. О. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин за законодавством зарубіжних країн. *Право і суспільство*. 2015. № 4, Ч. 3. С. 104–111.

6. Пилипенко Ю. О. Процесуальні особливості розгляду судами справ про встановлення фактичних шлюбних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 13, Т. 2. С. 43–45.

7. Пилипенко Ю. О. До питання про предмет доказування у справах про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2015. Т. 20, Вип. 2 (27). С. 50–57.

8. Пилипенко Ю. О. Умови вступу у «фактичний шлюб». *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2017. Т. 22, Вип. 1 (30). С. 112–119.

9. Пилипенко Ю. О. Усиновлення дітей особами, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою. *Правова держава*. 2018. № 31. С. 90–100.

10. Melnychenko Y. Problems of Legal Regulation of Actual marriage in Ukraine and European Countries. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 1. P. 116–121.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Пилипенко Ю. О. Правові підстави виникнення фактичних шлюбних відносини // Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15–16 квітня 2011 р.). Одеса: Астропринт, 2011. С. 304–308.

12. Пилипенко Ю. О. Історичні аспекти становлення законодавства в сфері шлюбних та прирівняних до них відносин // Матеріали 66-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 23–25 листопада 2011 р.). Одеса: Астропринт, 2011. С. 180–184.

13. Пилипенко Ю. О. Исторические аспекты становления законодательства в сфере брачных и приравненных к ним отношений // Другі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19–20 квітня 2012 р.). Одеса: Астропринт, 2012. Т. 2. С. 236–250.

14. Пилипенко Ю. О. Нормативне регулювання фактичних шлюбних відносин за законодавством зарубіжних країн // Матеріали 67-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 28–30 листопада 2012 р.). Одеса: Астропринт, 2012. С. 138–141.

15. Пилипенко Ю. О. Особливості умов укладання шлюбу в зарубіжних країнах // треті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2013 р.). Одеса: Астропринт, 2013. С. 276–279.

16. Пилипенко Ю. О. Щодо гарантій захисту майнових прав фактичного подружжя // Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 137–141.

17. Пилипенко Ю. О. Форми шлюбу за законодавством зарубіжних країн: історичний аспект // Матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 26–28 листопада 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 178–180.

18. Пилипенко Ю. О. Преюдиційні факти: особливості доказування фактичних шлюбних відносин // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 12–13 грудня 2014 р.). Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2014. Ч. 1. С. 88–91.

19. Пилипенко Ю. О. До питання практики укладання договорів іпотеки фактичним подружжям // П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22 травня 2015 р.).

Одеса: Астропринт, 2015. С. 194–197.

20. Пилипенко Ю. О. Правові наслідки проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу: історія і сучасність // Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 25–27 листопада 2015 р.). Одеса: Астропринт, 2015. С. 100–103.

21. Пилипенко Ю. О. Євроінтеграція України: зареєстроване партнерство як альтернатива зареєстрованому шлюбу // Євроінтеграція в умовах світової глобалізації: збірник наукових статей за матеріалами Міжнародно-практичної конференції (м. Одеса, 27–29 квітня 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 28–31.

22. Пилипенко Ю. О. Євроінтеграція України: зареєстроване партнерство як альтернатива зареєстрованому шлюбу // Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20–21 травня 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 327–331.

23. Пилипенко Ю. О. Матеріальні умови вступу у фактичний шлюб // Матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 23–25 листопада 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 102–104.

24. Пилипенко Ю. О. Поняття «близькі особи» за антикорупційним законодавством України: проблеми застосування // Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 травня 2017 р.). Одеса: Астропринт, 2017. С. 301–306.

25. Пилипенко Ю. О. Окремі аспекти житлових прав «фактичного подружжя» // Матеріали 72-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.). Одеса: Астропринт, 2017. С. 216–218.

26. Пилипенко Ю. О. Проблемні питання правових підстав визнання майна спільною сумісною власністю подружжя // Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2017 р.). Одеса: Астропринт, 2017. С. 122–128.

27. Пилипенко Ю. О. До питання про право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою // Матеріали 73-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 28–30 листопада 2018 р.). Одеса: Фенікс, 2018. С. 101–103.

28. Пилипенко Ю. О. Колізійні питання правового регулювання утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою // Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі,

здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Ч. Н. Азімова (м. Харків, 19 грудня 2018 р.). Харків: Промарт, 2018. С. 203–207.

29. Пилипенко Ю. О. Особливості права на утримання у фактичному шлюбі // Дев'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Одеса: Астропринт, 2019. С. 226–229.

30. Пилипенко Ю. О. Проблеми всиновлення особами, які не перебувають у шлюбі між собою // Проблеми цивільного права та процесу: тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті О. А. Пушкіна (м. Харків, 24 травня 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 356–360.

31. Пилипенко Ю. О. Поняття «член сім'ї» за антикорупційним законодавством України: проблеми застосування // Матеріали 18-ї Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 28 лютого 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 463–467.

АНОТАЦІЯ

Мельниченко Ю. О. Матеріальні та процесуальні аспекти фактичних шлюбних правовідносин. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2021.

У дисертації на підставі проведеного аналізу історичного досвіду обґрунтовано недоцільність застосовування до фактичного подружжя – чоловіка та жінки, що проживають однією сім'єю без шлюбу, поняття «конкубінат», а також відсутність соціально корисної мети законодавчого регулювання фактичних шлюбних відносин в сучасній Україні. Визначено перелік позитивних та негативних матеріальних умов вступу та перебування у фактичних шлюбних відносинах, перелік елементів юридичного складу, необхідного для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Обґрунтовано вид судового провадження у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу та надано пропозиції щодо формулювання предмета заяви (позову) та змісту резолютивної частини судового рішення у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Досліджено юридичний склад, що є підставою для виникнення аліментних правовідносин між фактичним подружжям, встановлено недотримання законодавцем принципів міжнародно-правових актів при наданні права на усиновлення дитини особами різної статі, що не перебувають у шлюбі між собою. Обґрунтовано доцільність виключення зі змісту Сімейного кодексу України

статей 74, 91 та ч.ч. 4, 5 ст. 211, які регламентують правові наслідки спільного проживання чоловіка та жінки без шлюбу (фактичних шлюбних відносин), а саме майнові правовідносини, правовідносини взаємного утримання, правовідносини усиновлення. Ґрунтуючись на проведеному дослідженні історії розвитку та зарубіжному досвіді правового регулювання фактичних шлюбних відносин, на основі аналізу норм матеріального та процесуального права, судової практики, правових висновків Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Верховного Суду, Європейського Суду з прав людини, положень міжнародно-правових актів зроблені рекомендації щодо правозастосування в зазначеній сфері та внесення змін до діючого законодавства. Встановлено, що запровадження в Україні зареєстрованого цивільного партнерства як альтернативної форми шлюбу, яка усуне більшість розглянутих проблемних питань, можливе виключно для різностатевих та одностатевих пар одночасно, що суперечить суспільній думці та є причиною відкладення розробки та прийняття відповідного закону.

Ключові слова: шлюб, фактичний шлюб, фактичні шлюбні відносини, конкубінат, цивільне партнерство, проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу, форми шлюбу, спільна власність фактичного подружжя, умови вступу в шлюб, встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу.

АННОТАЦІЯ

Мельниченко Ю. А. Материальные и процессуальные аспекты фактических брачных правоотношений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2020.

Основываясь на проведенном исследовании истории развития и зарубежном опыте правового регулирования фактических брачных отношений, на основе анализа норм материального и процессуального права, судебной практики, правовых позиций Конституционного Суда Украины, Верховного Суда Украины, Верховного Суда, Европейского Суда по правам человека, положений международно-правовых актов сделаны рекомендации по правоприменению в данной сфере и внесению изменений в действующее законодательство. Установлено, что введение в Украине зарегистрированного гражданского партнерства как альтернативной формы брака, которая устраним большинство рассмотренных проблемных вопросов, возможно исключительно для разнополых и однополых пар одновременно, что противоречит общественному мнению и является причиной отложения разработки и принятия соответствующего закона. В диссертации обоснована целесообразность исключения из содержания Семейного кодекса Украины статей 74, 91 и ч. 4, 5 ст. 211, регламентирующих правовые последствия

совместного проживания мужчины и женщины без брака (фактических брачных отношений), а именно имущественные правоотношения, правоотношения взаимного содержания, правоотношения усыновления.

Ключевые слова: брак, фактический брак, фактические брачные отношения, конкубинат, гражданское партнерство, проживание мужчины и женщины одной семьей без брака, формы брака, совместная собственность фактических супругов, условия вступления в брак, установление факта проживания мужчины и женщины одной семьей без брака.

ABSTRACT

Melnychenko Y. O. Material and procedural aspects of actual marriage legal relations. – The manuscript.

Thesis for degree of the Candidate of Sciences in Law Speciality 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2021.

Based on the conducted research of history of development and foreign experience of legal regulation of de facto marital relations, on the basis of analysis of norms of substantive and procedural law, judicial practice, legal positions of the Constitutional Court of Ukraine, Supreme Court of Ukraine, Supreme Court, European Court of Human Rights, provisions of international legal acts, recommendations on law enforcement in this sphere and changes in the current legislation were made.

It was found that the introduction in Ukraine of registered civil partnerships as an alternative form of marriage, which would eliminate most of the problematic issues discussed, is only possible for different-sex and same-sex couples simultaneously, which contradicts public opinion and is the reason for postponing the development and adoption of the relevant law.

The thesis substantiates the expediency of excluding from the content of the Family Code of Ukraine Articles 74, 91 and part 4, 5 of Article 211, which regulate the legal consequences of a man and a woman living together without marriage (de facto marital relations), namely, property legal relations, legal relations of mutual maintenance, legal relations of adoption.

Keywords: marriage, de facto marriage, de facto marital relationship, concubinage, civil partnership, man and woman living in the same family without marriage, forms of marriage, joint property of de facto spouses, conditions for marriage, establishing the fact of man and woman living in the same family without marriage.